

РЕЦЕНЗИЯ

относно присъждане на ОНС „доктор“ :

Област на висше образование: 2. Хуманитарни науки;

Професионално направление: 2.1. Филология

(„Българска литература“);

дисертационен труд: „Паисий в научното и популярното съзнание”,

докторант Елисавета Веселинова Стойчева,

с научен ръководител доц.д-р Елена Тачева

Вносител – проф. д.ф.н. Ваня Добрева

УниБИТ, София

I. Данни за законосъобразността на процедурата.

Докторант Елисавета Веселинова Стойчева е представила своя дисертационен труд в катедра „Литература” при Филологически факултет на ЮЗУ „Неофит Рилски” в законоустановения срок. На свое заседание, проведено на 05.05.2016г. , катедреният съвет подробно обсъжда труда и единодушно подкрепя неговото насочване към защита. Приложената документация – съставна част от процедурата, показва, че са спазени изискванията ЗРАСРБ, Правилника за неговото приложение, както и Правилника условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности във ЮЗУ „Неофит Рилски”, Благоевград – взети са коректни решения, конституирани са членовете на научното жури, определени са сроковете. Съставна част към дисертационния труд е и Авторефератът, с общ обем – 23 стр., представляващ синтез на основните наблюдения и изводи на дисертационния труд.

II. Данни за кандидата.

Елисавета Веселинова Стойчева е родена на 15.08.1975 г. в Благоевград. Възпитаник е на ЮЗУ „Неофит Рилски” . Магистър по икономика от 2001г., и бакалавър по „Педагогика на обучението по български език и чужд език. Български и английски език” от 2009 г. През 2011 г. в резултат на спечелен конкурс е зачислена като докторант по Българска литература (Възрожденска литература) в катедра „Литература” при Филологически факултет на ЮЗУ „Неофит Рилски”. От учебната 2012 до учебната 2014 г. е избрана за хоноруван асистент към Катедрата по литература. Водила е упражнения по Възрожденска литература, Балкански литератури и Стара българска литература. Елисавета Стойчева е участвала в двадесет и шест конференции с доклади и съобщения, от които седем са в чужбина. Публикациите по темата на дисертацията са петнадесет, от които дванадесет на български език, две – на руски, и една – на английски език.

III. Описание на дисертационния труд.

Ще започна с припомнянето на един съществен за Филологическия факултет на ЮЗУ „Неофит Рилски” факт. Подготвяйки се за отбелязването на 250-годишнината от създаването на „История славянобългарска” през 2012 година катедра „Литература” съвместно със СУ „Св.Климент Охридски” и ПУ ”Паисий Хилендарски” започна реализацията на проект – „Четвърт хилядолетие „История славянобългарска” по идея и с научното ръководство на проф. Надежда Драгова. Ръководител на проекта бе проф.д-р Даринка Караджова, а негов двигател – доц. д-р Елена Тачева. Резултатите от проекта са известни – бяха открити непознати преписи на творбата на Паисий, част от които вече са публикувани; появили се допълнителни факти относно разпространението и масовизирането на Историята, даващи основание за преоценка на наложилите се като класически представи за Паисий и неговото дело; очертах се перспективи за нов прочит на творбата на Паисий с оглед значението ѝ на национално-

консолидиращ фактор, изграждащ идентификационните представи за принадлежност към българския род, към неговото минало и настоящо битие.

Оказа се, че почти до края на XIX век Историята се разпространява ръкописно – всяко селище я възприема като *sine qua non*, необходим фундамент, върху който проектира себе си, собствената си съдба и постига усещане за единно отечество. В такъв план, Историята подлежи на досътворяване – в нея се внасят местен колорит, биографични подробности за преписвача и неговото семейство. Тя постига нови форми на собствен живот, по своеобразен път изграждайки представи за създателя си и за самата себе си. Следователно, повече от век след създаването си, така показват проучванията, „История славянобългарска” функционира в общественото съзнание като носител на истини за миналото на българския народ, вид учение, което не е догматично представено, а подлежи на творческо развитие. Това задвижва съответно и процеси на митологизация, на вторично оформяне на образа на автора Паисий, съобразно фолклорните традиции.

Във връзка с това следва да бъде разглеждан и оценяван дисертационният труд на Елисавета Стойчева: „Паисий в научното и популярно съзнание”, с научен ръководител доц. д-р Елена Тачева.

Докторантката си поставя една пионерска задача: да представи „на едно място събран и класифициран материала, свързан с приносите за делото на Паисий Хилендарски и мястото му в литературния канон, както и систематизира различните версии за родното място и гроба му, битувачи в съзнанието на обикновения човек” (стр.1). Да проучи конкретни научни и популярни образи и представи, формирани в хода на еволюцията като етапи от стабилизирането на познанието за Паисий и неговата творба.

Структурата на дисертационния труд се подчинява на тази цел и включва шест раздела: Увод, Паисий в научното съзнание, Паисий в популярното съзнание, Заключение, Приложение, Използвана литература. С общ обем 173 страници.

В *Увод* са конкретизирани въпросите – обект на изследване, въведени са положения, ключови за разглежданата проблематика. Според Стойчева „епистемологичната матрица“, чрез която Паисий се въвежда в историята на българската литература, се изгражда въз основа на изследванията на четирима учени-хуманитари: Марин Дринов, Иван Шишманов, Боян Пенев и Михаил Арнаудов. От друга страна, популярните представи за Паисий се обобщават чрез фолклоризираните разбирания за родното място на монаха и за неговия гроб. Техният преглед и систематизация са осъществени чрез обобщаването на различни източници - теренни и краеведски изследвания, анкети и интервюта с информатори.

В *Паисий в научното съзнание* се въвеждат класическите трудове на Марин Дринов, Иван Шишманов, Боян Пенев и Михаил Арнаудов. В отделните подчасти на този раздел се осветляват вижданията на четиримата български учени за характера на „История славянобългарска“, за нейното място и значение в развитието на Българското възраждане. Разкрива се спецификата на еволюцията на научния подход към „История славянобългарска“ във възрожденската литература, ролята на Паисий във формулирането на новите задачи на времето и т.н. Всеки раздел завършва с обобщение за новите моменти, които докторантката открива в представения научен текст.

Действително, до този момент в изследванията за Българското възраждане не са систематизирани тези класически студии така детайлно, с отбелязване на общите виждания и различията във фактологичния

материал и научните интерпретации по отношение на Паисий и История славянобългарска. В същото време е очевидно, че би трябвало да се прецизират и допълнят някои от конкретните наблюдения на докторантката. В този аспект Стойчева е могла по-релефно да очертае характеристиките в научния метод и разбиране на всеки от разглежданите автори. Така, например, историкът Марин Дринов пише своята студия през 1871 година – кулминационен за Българското възрождане период, свързан с романтичния порив към свобода, с бунта и готовността за саможертва, а това се отнася директно до проблема „научно и популярно съзнание“. Марин Дринов създава тази студия след като в Браила през 1869 г. слага името си сред учредителите на Българското книжовно дружество, поставило си за задача да проучва историята и словесността на българския народ. В същото време през XIX век сред подходите към историята все повече се утвърждава разбирането за връзката между личността и историческия процес.

На свой ред, Иван Шишманов действително акцентува върху съпоставителното проучване между културните процеси у нас и в Западна Европа. И това не е случайно. Именно с неговото име в българското литературознание се свързва началото на научната компаративистика. Тук е важно да се открие наблюдението на Шишманов за европейския характер на българските възрожденски процеси, с отчитане на различията между отделните епохи. Съпоставката между Русо и Паисий, която Шишманов прави, е както хронологична, така и концептуална. По такъв път се осмисля коя съставна част от Европейското просвещение получава най-цялостно развитие у нас, концепирайки българския начин на мислене и чувстване.

По същия начин следва да се има предвид, че Боян Пенев и Михаил Арнаудов разглеждат Паисий и неговата творба с оглед и на други цели. За

Боян Пенев делото на Паисий се разполага в широк план и се обглежда от няколко гледни точки: то е резултат от развитие на културните процеси от предишните векове, но и естествено начало на модерното мислене. Паисий, според Боян Пенев, е средоточие както на сходни в балканските и славянските култури активизиращи процеси, така и на собствена историческа традиция. На свой ред, Михаил Арnaudов поставя ударение върху фигурата на възрожденския автор и неговата творба в контекста на широк кръг от исторически, политически и културни факти. Арnaudов изследва преди всичко механизмите на литературните влияния и културните взаимодействия, интересува се от градежа на текста, от неговата архитектоника и вътрешно сцепление с оглед на постигане на знание за епохата.

Откроява се третият раздел от дисертацията: *Паисий в популярното съзнание*. В две части: версии за родното място на Паисий Хилендарски и версии за гроба на Паисий Хилендарски, е систематизиран богат документален материал, резултат от проведеното от Стойчева изследване. За първи път в азбучен ред са подредени и описани шестте версии за родното място на Паисий – Банска, Беловска, Добринишка, Доспейска, Кралевдолска, Райовска, както и единадесетте за неговия гроб – Асеноградска, Банска, Версия за с. Егри Паланка, Версия за Зографския манастир, Версия за лаврата „Св. Атанасий“, Кралевдолска версия, Отецпаисиевска версия, Разловска версия, Самоковска версия, Троянска версия, Цариградска версия. Докторантката добросъвестно и систематично е представила отделните гледни точки по трактуваните въпроси, обобщила е огромен информационен масив от подробности и персонални впечатления, което създава перспективи за бъдещи проучвания. Интерес представлява поместеният списък с духовни лица, приели монашеското

име Паисий, тяхното локализиране и кратка характеристика, с оглед на представените версии за родното място и гроба на Паисий Хилендарски.

Съставна част от дисертационния труд е Приложението. В повече от двадесет страници тук са представени нагледните материали, свързани с разпространението на популярните представи за Паисий Хилендарски – представени са различни непубликувани родословни дървета на Атонския монах, поместени са и интервюта, обнагледяващи съдържателните аспекти в популярните версии.

На свой ред в Заключение са обобщени изводите и наблюденията, резултат от проучването на докторанта, както са открити и приносните моменти.

IV. Приноси на дисертационния труд. Приносите на дисертационния труд са конкретизирани и надлежно изброени като съставна част от изискуемата документация. Сред тях ще се ограничи само с малка част от тях- онези, които, според мен, създават перспективи за бъдещи изследователски задачи:

На първо място. Успоредно се систематизират класически представи за мястото и значението на Паисий Хилендарски и „История славянобългарска”.

На второ място. Последователно са представени и са обобщени версиите за мястото на раждане и смърт на първия български възрожденец.

На трето място, в труда са представени и отделните родословни дървета за произхода на Паисий – непубликувани до този момент.

Не на последно място. Дисертацията обнародва и недостатъчно проучена до този момент приписка на „История славянобългарска”, чието откриване принадлежи на проф.Даринка Караджова.

Интерес за по-нататъшното развитие на проблематиката, с акцент върху проучването на същината на категорията „популярно“ са и проведените интервюта и анкети.

V. Въпроси към декторантката. С оглед на бъдещата изследователска дейност на Стойчева имам и два уточняващи въпроса:

1. На какво според нея се дължи това разнообразие от версии относно родното място на Паисий?

2. До каква степен взаимодействието между научното и популярното начало оказва влияние върху оформянето на публичната представа за Паисий, отразена в проведените интервюта?

VI. Заключение.

Дисертацията на Елисавета Веселинова Стойчева „Паисий в научното и популярно съзнание“, с научен ръководител доц. д-р Елена Тачева, е резултат от задълбочени научни изследвания, свързани с кардинално значими проблеми на българската литература и култура. Дисертацията е ценна с постановката на въпросите, със систематизиране и обобщаването на значим по обем фактологичен материал.

Всичко това е достатъчно основание да предложи на членовете на уважаемото научни жури да присъди образователната и научна степен „доктор“ на Елисавета Веселинова Стойчева.

21 юни 2016 г.

София

Автор на рецензията:

(проф. д.ф.н. Ваня Добрева)